

De geopolitieke erfenis van George W. Bush

Op 4 november 2008 vinden de Amerikaanse presidentsverkiezingen plaats en wordt bekend wie George W. Bush opvolgt. De strijd gaat in hoofdzaak tussen de republikein John McCain en de democraat Barack Obama. Ongeacht wie het presidentschap verovert, komt er na acht jaar een eind aan het neoconservatieve tijdperk Bush.

De regering-Bush heeft zich in de afgelopen jaren vooral heel nadrukkelijk beziggehouden met de mondiale oorlog tegen het terrorisme. Deze oorlog, gericht op terroristische organisaties in vooral het Midden-Oosten, heeft het beeld van de Verenigde Staten danig verslechterd. De invasies in Afghanistan en Irak, als reactie op de aanslagen van 11 september 2001, maakten de Amerikanen in de ogen van velen tot imperialistische bezetters. Zelf hadden ze erop gerekend als bevrijders te worden gezien en onthaald. Op zijn zachtst gezegd kampen de Verenigde Staten dus met een ernstig imago-probleem. De vraag is welke positie de nieuwe Amerikaanse president inneemt ten aanzien van het mondiale terrorisme, en welke geopolitieke consequenties dit heeft.

Geopolitiek landschap

De zogeheten Bushdoctrine, die stelt dat de Verenigde Staten geen onderscheid maken tussen terroristen en de landen die terroristen een veilig onderkomen bieden, wordt verkondigd vlak na de aanslagen van 11 september 2001. Op deze dag worden zowel het World Trade Centre in New York als het Pentagon in Washington (deels) verwoest en verliezen bijna 3000 mensen het leven. Bush vat dit op als een oorlogsdaad, een aanslag op Amerika.

Niet lang hierna herdefinieert Bush het mondiale geopolitieke landschap rigoureuus. Hij ziet de aanslag niet als een misdaad door enkelen, maar als een oorlogsdaad door een heel volk: de Taliban. De rest van de wereld wordt verdeeld in vrienden en vijanden, in de woorden van Bush 'of je bent voor ons of je bent tegen ons'. De vijand definieert hij als de 'As van het Kwaad', veel breder dan enkel de schuldigen aan de aanslagen. Alle landen die zich in de ogen van de Amerikaanse regering schuldig maken aan deelname aan het globale terrorisme en/of het bieden van bescherming aan terroristen worden 'schurkenstaten' genoemd. Hiertoe rekenen de VS Iran, Irak, Libië, Syrië, Noord-Korea en Cuba.

Bush ziet de aanslagen niet als een misdaad door enkelen, maar als een oorlogsdaad door een heel volk.

De geopolitieke gevolgen van deze kijk op de wereld zijn groot. Reeds enkele weken na 9-11, op 7 oktober 2001, starten de VS samen met de Verenigd Koninkrijk de aanval op Al-Qaeda en de Taliban in Afghanistan. Dit is het begin van de *War on Terror* (Oorlog tegen het terrorisme). Nog in 2001 worden in Amerika zelf tal van antiterreurmaatregelen afgekondigd in het kader van de *Patriot Act*, die onder meer het afluisteren van de eigen bevolking mogelijk maakt. En twee jaar later voeren – naar later blijkt onder valse voorwendselen – de VS onder het mom van de *War on Terror* een militaire operatie uit tegen het Iraakse regime van Saddam Hoessein. Het Iraakse leger, niet opgewassen tegen het invasieleger, biedt weinig weerstand en kort na de inval wordt Bagdad dan ook door de coalitie veroverd. Op 1 mei 2003 verklaart Bush aan boord van het Amerikaanse vliegdekschip

USS Abraham Lincoln dat de oorlog ten einde is, met op de achtergrond pontificaal een spandoek met de woorden '*Mission Accomplished*' (Missie volbracht). Ten onrechte, zo weten we inmiddels. Hoewel de oorlog officieel ten einde is, neemt het geweld alleen maar toe. Duizenden militairen en tien-, wellicht honderdduizenden burgers worden slachtoffer van de geweldexplosie, die een achtergrond kent van interne etnische spanningen, maar vooral ook wordt ingegeven door een sterk anti-Amerikaanse houding. Deze houding is niet enkel het resultaat van de langdurige aanwezigheid van Amerikaanse militairen in beide gebieden, maar wordt ook gevoed door ernstige misdragingen van Amerikaanse soldaten en beveiligingsmedewerkers, vooral tegenover de Iraakse bevolking en krijgsgevangenen. De beelden van de martelingen en vernederingen van de Iraakse

Het beleid van president George W. Bush leidt tot woedende protesten van moslims, zoals in november 2007 voor de ambassade van de VS in Jakarta.

krijgsgevangenen schokken de wereld. Guantánamo Bay, de Amerikaanse marinebasis in Cuba waar zonder proces verdachten worden vastgehouden, vormt internationaal een schandvlek. Met het einde van de regeringsperiode van Bush in zicht lijkt het er niet op dat de dagelijkse bomaanslagen, ontvoeringen en het sektarisch geweld in Afghanistan en Irak snel zullen stoppen. Daar komt bij dat de *War on Terror* zich intussen geografisch heeft uitgebreid naar Iran, met als inzet de ontmanteling van het vermeende nucleaire programma van Iran. Al met al heeft acht jaar Bush desastreuze geopolitieke gevolgen gehad. De regering heeft de macht van de VS ernstig overschat en zich een houding aangemeten die leidde tot ernstige schendingen van privacy, martelingen, rechteloze gevangenneming, en oorlogen in meerdere gebieden. Het aanzien van 's werelds grootste 'vrije democratie' is op een dieptepunt beland. De grote vraag is: hoe nu verder in het tijdperk na Bush?

De VS kunnen het zich niet veroorloven de geopolitieke spanningen verder te laten oplopen.

Post-Bush

McCain en Obama verkeren in een niet te benijden positie. Mede gezien de miljarden-schuld van de VS en de gestegen energieprijzen kunnen de VS het zich niet veroorloven de mondiale geopolitieke spanningen te laten oplopen en te laten escaleren. En dan is er nog de Palestijnse kwestie. Hoewel Bush zich openlijk heeft uitgesproken voor een levensvatbare en aaneengesloten Palestijnse staat, is hieraan in de afgelopen acht jaar relatief weinig aandacht besteed. Van de nieuwe president wordt verwacht dat hij de Amerikaanse troepen terughaalt uit Irak, maar eigenlijk ook dat hij het vraagstuk rond Palestina tot een goed einde brengt. Deze aspecten gaan een belangrijk onderdeel vormen van het Amerikaanse beleid, hoezeer de standpunten van beide belangrijkste presidentskandidaten ook verschillen.

McCain is een uitgesproken voorstander van de oorlog in Irak en hij is van plan deze voorlopig te continueren. Tijdens zijn campagne voor de republikeinse nominatie liet hij zich meermaals ontvallen dat de VS desnoods honderd jaar in Irak zullen blijven als de situatie daarom vraagt. Ook inzake Iran volgt McCain meer het standpunt van Bush: Iran is een terroristische staat waarmee niet moet worden onderhandeld. Hij wil militair ingrijpen dan ook niet uitsluiten. Verder noemt McCain zichzelf een 'trotse pro-Israëliër' die vindt dat er geen vrede in het Midden-Oosten

Het campagnevliegtuig van de democratische presidentskandidaat Barack Obama getuigt ervan dat hij het roer definitief wil omgooien – ook qua buitenlands beleid.

Vervolg van pagina 11

kan zijn zolang de Palestijnen Israël niet erkennen en niet definitief stoppen met het gebruik van geweld.

De standpunten van Obama zijn aanzienlijk gematigder, maar ook minder helder. Tot voor kort was een van zijn belangrijkste uitgangspunten dat, mocht hij begin januari 2009 het Witte Huis betreden als nieuwe president van de Verenigde Staten, hij binnen zestien maanden na zijn aantreden alle Amerikaanse troepen naar huis zou halen. Recent heeft hij echter gezinspeeld op een herziening van dit standpunt. Na zijn bezoek aan Irak afgelopen juli verklaarde Obama dat hij veel van zijn beslissingen zal laten afhangen van wat hij te horen krijgt van de militaire vertegenwoordigers ter plekke. Opmerkelijk is dat dit standpunt nagenoeg overeenkomt met wat George Bush jarenlang verkondigde. Toch is Obama geen voorstander van een langdurige oorlog zonder einde. In zijn plannen ziet hij een belangrijke rol weggelegd voor de Irakezen zelf, waarbij het Amerikaanse leger zich geleidelijk zal terugtrekken uit Irak. Wat betreft Iran is Obama veel gematigder dan McCain. De senator uit Illinois voelt er niets voor om net als McCain uit principiële redenen onderhandelingen met Iran te weigeren. Maar hij sluit het gebruik van geweld ook niet uit. Ten aanzien van Israël en Palestina is Obama voorstander van steun aan gematigde Palestijnen, maar hij neemt ook het pro-Israëliëse standpunt in dat Hamas geïsoleerd dient te worden.

De toekomst van Afghanistan, Irak, Iran en het Midden-Oosten zal voor een belangrijk deel afhangen van de Amerikaanse verkiezingsuitslag. Mocht de republikein McCain als winnaar uit de bus komen, dan zal hij het beleid van Bush in grote lijnen voortzetten. Dit zal het beeld van de Verenigde Staten als imperialistische wereldheerser bevestigen en verder versterken, en voeding geven aan verdere geopolitieke spanningen in de regio.

Als Obama tot president wordt gekozen, lijkt de kans groter dat de dialoog wordt gezocht met regionale leiders en dat naar diplomatieke oplossingen wordt gestreefd. Een garantie op succes is er evenwel ook hier niet, maar de kans is groot dat er op zijn minst een positiever en genuanceerder beeld van de Verenigde Staten zal ontstaan. Het tijdperk Bush zal echter nog lang navoelbaar zijn. •

Terwijl we ons in Nederland richten op vergroening van de landbouwsector, met agrarisch natuurbeheer en agrotourisme, constateert de denktank van het ministerie van LNV dat de hoogproductieve landbouwvelden in West-Europa hard nodig zijn voor de wereldvoedselproductie.

Een hoogproductieve Noord-Groningse akker vol tarwe.

Wereldbevolking afhankelijkker van Europese voedselproductie

In West-Europa en ook in Nederland heeft de afgelopen decennia de mening postgevat dat hun rol als voedselproducent op de wereld weliswaar nog niet is uitgespeeld, maar wel aan belang inboet. De landbouw zou hier niet echt toekomst hebben, en zich vooral moeten richten op de lokale markt en op neventakken als agrarisch natuurbeheer, agrotourisme en zorg (de zogenoemde verbrede landbouw). De bulk van de landbouwproducten zouden we moeten halen uit landen waar grond in overvloed is, zoals Oost-Europa en Brazilië.

Nu er sprake is van een echte of vermeende voedselcrisis op de wereld worden daarbij vraagtekens gezet. Bijvoorbeeld door Frank Westerman, auteur van *De graanrepubliek*, een meeslepend vertelde geschiedenis van het Groningse Oldambt, waar op de zee veroverde vruchtbare kleigronden worden omgezet in het water van De Blauwe Stad. Westerman verzet zich openlijk tegen de transformatie van vruchtbare landbouwgronden in natuurgebieden zoals gebeurt bij het te creëren Wieringenrandmeer.

Interessant in dit verband is de studie *Landbouwgronden in Europa* van het Land-

bouw Economisch Instituut (LEI) in opdracht van het ministerie van LNV. Volgens het LEI neemt het belang van de vruchtbare landbouwgronden in West-Europa voor de wereldvoedselvoorziening niet af, maar toe. De opbrengsten van de belangrijke voedselgewassen tarwe en aardappelen zijn in Nederland en in de ons omringende regio's erg hoog in vergelijking met andere delen in Europa en de rest van de wereld. Ook is de productiviteit hier het afgelopen decennium aanzienlijk sneller gestegen. Wel lijkt er in de meest producerende gebieden langzamerhand een stabilisatie op te treden met productieplafonds van 8,5 ton per hectare voor tarwe en 45 ton voor aardappelen.

Het LEI verwacht dat Europa, waar de bevolking gaat afnemen, steeds meer voedsel kan en moet gaan produceren voor de rest van de wereld, waar de bevolking sterk groeit en de mogelijkheden om de productie te verhogen beperkt zijn door gebrek aan gunstige productieomstandigheden, *inputs* en kennis. Dat geldt vooral voor Afrika bezuiden de Sahara en het Nabije Oosten/Noord-Afrika, waar respectievelijk een verdrievoudiging en een verdubbeling van de bevolking voorzien worden.

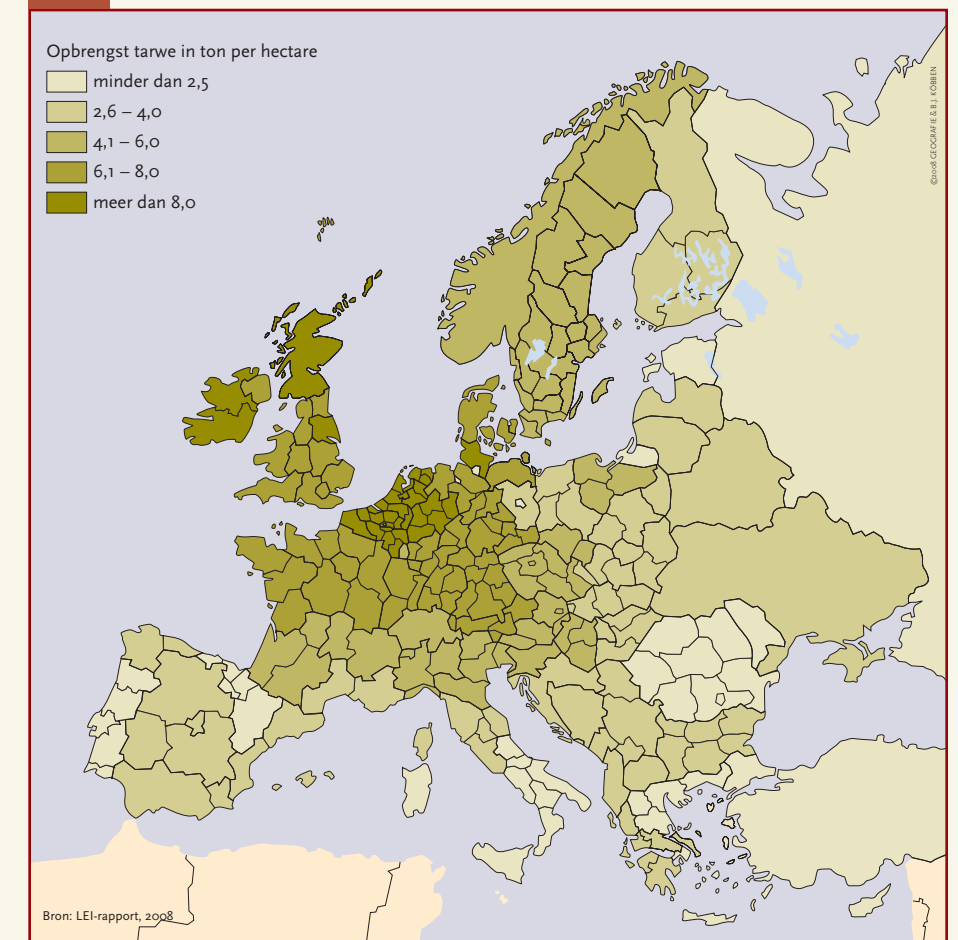
Wat Nederland betreft verwacht het LEI dat er de komende dertig jaar 60.000 tot 100.000 hectare landbouwgrond uit productie genomen zal worden. In de afgelopen dertig jaar was dat 160.000 hectare, waarvan zo'n 100.000 voor woonwijken en bedrijventerreinen. Voor natuur werd 89.000 hectare aangekocht en ligt er nog 45.000 hectare in het verschiet. Het tempo waarin landbouwgronden hun agrarische productiefunctie verliezen neemt dus met de helft af. Het uit productie nemen van landbouwgronden zal volgens het LEI waarschijnlijk niet leiden tot een afname van de totale productie omdat de afname van het areaal gecompenseerd wordt door een stijging van de productiviteit per hectare. Over de politiek gevoelige kwestie of er in het kader van de voedselzekerheid op de wereld in Nederland en West-Europa misschien minder landbouwgronden uit productie genomen moeten worden doet het LEI geen uitspraken. Ook constateert het LEI een hoge correlatie tussen gewasopbrengsten en het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen, maar doet het geen uitspraken over de productiviteitseffecten van de wens om tot een meer duurzame en minder intensieve landbouw te komen. •

Gewasopbrengsten tarwe in ton/ha/jaar

	1992-94	2002-04	Stijging
Nederland	8,3	8,4	1%
Noord-Europa	6,1	6,6	8%
West-Europa	6,5	7,1	10%
Oost-Europa	2,3	2,4	4%
Zuid-Europa	2,9	3,0	3%
Europa	3,2	3,5	10%
Wereld	2,5	2,8	10%

Bron: Landbouwgronden in Europa, april 2008, LEI, Den Haag

Europese gewasopbrengsten tarwe (2002-2004)

Bron: LEI-rapport, 2008